

2026
№3

ISSN 2181-6131

9 772181 613003

TAFAKKUR ZIYOSI

ILMIY-USLUBIY JURNAL

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy Attestatsiya komissiyasining filologiya, falsafa, tarix va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan. Jurnalning index raqami: 3535

JDFU TAHRIRIY
NASHRIYOT
BO'LIMI

Suratda Xitoyning Sikkuan provinsiyasi,
Chengdu shahridagi Jinrida tumanida
joylashgan kutubxona.

2026 №3

TAFAKKUR ZIYOSI

ILMIY-USLUBIY JURNAL

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining filologiya, falsafa, tarix va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan. Jurnalning index raqami: 3535

JDPU TAHRIRIY
NASHRIYOT
BO'LIMI

BOSH MUHARRIR:

Maksudjan Yuldashev – pedagogika fanlari doktori, professor

MUHARRIR O'RINBOSARI:

G'ayrat Qodirov – pedagogika fanlari doktori, dotsent

Farrux Aqchayev – tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Anora Jabbarova – filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, professor
Xaqberdi Xamzayev – texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori

MAS'UL KOTIB:

Xurshid Maxammadiyev – filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori

TARJIMONLAR:

Zubayda Jumayeva – filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent (rus tili bo'yicha)

Eldar Hasanov – filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (rus tili bo'yicha)

Nargiza Bo'riyeva – filologiya f.d., professor (ingliz tili bo'yicha)

Dildora Baxriddinova – filologiya f.b.f.d., dotsent (ingliz tili bo'yicha)

MUSAHHIHLAR:

Feruza Jumayeva – filologiya fanlari doktori, dotsent

Murodulla Jo'rayev – filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

SAHIFALOVCHILAR:

Otabek Musurmonov

Zulayxo Shakarova

MUASSIS:

Abdulla Qodiriy nomidagi Jizzax davlat pedagogika universiteti

Jurnal yilda 4 marta (har chorakda) chop etiladi.

Matnlarda foydalanilgan iqtibos va ma'lumotlar aniqligi uchun mualliflar mas'uldirlar.

Jurnaldan ma'lumot ko'chirib olinganda, manba qayd etilishi shart.

Manzil: 130100, Jizzax shahri, Sharof Rashidov ko'chasi, 4-uy.

Telefon: +998 72 226 02 93,
+998 93 298 22 12

Faks: +998 72 226 46 56

TAHRIR HAY'ATI:

- **Anatoliy Sagdullayev**, tarix fanlari doktori, akademik
- **Komiljon Tojiboyev**, biologiya fanlari doktori, akademik
- **Andrey Zuyev**, Novosibirsk davlat universitetining Gumanitar instituti professori, tarix fanlari doktori (Rossiya)
- **Stiven Korbet**, Portsmud universiteti, tillar va amaliy tilshunoslik yo'nalishi professori (Buyuk Britaniya)
- **Seyko Wazake**, Chibu universiteti doktori (Yaponiya)
- **Donina Lyudmila**, Sankt-Peterburg davlat universiteti dotsenti, filologiya fanlari nomzodi (Rossiya)
- **Jakelin Duglas**, Norwich tillar o'qitish instituti professori (Buyuk Britaniya)
- **Himmet Karadal**, Izzet Baysal universiteti professori (Turkiya)
- **Tuba Yilmaz**, Nejmiddin Erbakan universiteti professori (Turkiya)
- **Qozoqboy Yo'ldoshev**, pedagogika fanlari doktori, professor
- **Abdunazar Nurmonov**, pedagogika fanlari doktori, professor
- **Usmonjon Qosimov**, filologiya fanlari doktori, professor
- **Abdug'afur Mamatov**, filologiya fanlari doktori, professor
- **Umrzoq Jumanazarov**, filologiya fanlari doktori, professor
- **Faniya Axmedshina**, tarix fanlari doktori, professor
- **Baxti Ochilova**, falsafa fanlari doktori, professor
- **Akbar Saitkasimov**, falsafa fanlari doktori, professor
- **Zuhra Yaxshiyeva**, kimyo fanlari doktori, professor

- **Marat Sultonov**, kimyo fanlari doktori, professor
- **Raximboy Yarmatov**, pedagogika fanlari doktori, dotsent
- **Rustam Abdurasulov**, psixologiya fanlari doktori, dotsent
- **Xudoybergan Mavlonov**, biologiya fanlari doktori, dotsent
- **Yulduz Karimova**, filologiya fanlari doktori, dotsent
- **Feruza Jumayeva**, filologiya fanlari doktori, dotsent
- **Mo'min Hoshimxonov**, falsafa, filologiya va pedagogika fanlari doktori
- **Hamid Meliyev**, pedagogika fanlari doktori, professor
- **Furqat Axmedov**, pedagogika fanlari nomzodi, professor
- **Kamoliddin Zoyirov**, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent
- **Oleg Kim**, filologiya fanlari nomzodi, dotsent
- **Botir To'xtamish**, texnika fanlari nomzodi, dotsent
- **Rabbim Yusupov**, texnika fanlari nomzodi, dotsent
- **Abduvali Shamshiyev**, iqtisod fanlari nomzodi, dotsent
- **Qo'chqor Hakimov**, geografiya fanlari nomzodi, dotsent
- **Sarvar Nazarqosimov**, sotsiologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent
- **Bobomurod Toshboyev**, falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent
- **Azzam Begbo'tayev**, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent
- **Elmira Hazratqulova**, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy Attestatsiya komissiyasining filologiya, falsafa, tarix va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

Jurnal Jizzax viloyati Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar boshqarmasidan 2020-yil 25-aprelda 06-042 raqam bilan qayta ro'yxatga olingan. Jurnalning xalqaro ISSN raqami: 2181-6131.

2026-yil 25-sentabr kuni bosmaxonaga topshirildi.

Qog'oz bichimi A4.

Buyurtma: _____

Nashr adadi: 100

**JDPU TAHRIRIY
NASHRIYOT
BO'LIMI**

MUNDARIJA

TAHRIRIYAT MINBARI

Oliy ta'lim muassasalarida akademik yetakchilik: ta'lim, tadqiqot va boshqaruv o'rtasidagi muvozanat .7
 Maksudjan Abdullayevich Yuldashev – p.f.d., professor,
 Jizzax davlat pedagogika universiteti rektori

TAQVIM

Bag'rikeng inson, fidoyi olim.15
 Usmonjon Qosimov – f.f.d., professor, O'zbekiston Yozuvchilar
 uyushmasi a'zosi, Jizzax davlat pedagogika universiteti

PEDAGOGIKA, PSIXOLOGIYA VA INNOVATSION TA'LIM

Oliy ta'lim muassasasi, mahalla va oilalarda barqaror ijtimoiy muhitni qaror toptirish shakllari.19
 Anvar Rashidovich Meliboyev – p.f.n., professor, Jizzax davlat pedagogika universiteti

**Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarini
 rivojlantirish jarayoniga gender yondashuvni integratsiyalash texnologiyasi. 26**
 Ulug'bek Jabbarov – p.f.b.f.d. (PhD), dotsent, Oila va gender ilmiy-tadqiqot instituti

**Talabalarda innovatsion tafakkurni rivojlantirishning me'yoriy-huquqiy asoslari
 va ijtimoiy-pedagogik xususiyatlari. 35**
 Davron Abdurakibovich Alibekov – dotsent, Jizzax davlat pedagogika universiteti

**Talabalarning axborot bilan ishlash kompetentligini sun'iy intellekt
 yordamida rivojlantirishning pedagogik modeli. 40**
 Abror Amrullayevich Karshiyev – dotsent, Jizzax davlat pedagogika universiteti
 Umida Eshmirzayevna Mamatqulova – katta o'qituvchi, Jizzax davlat pedagogika universiteti

Raqamli jamiyatda inson qadr-qimmatini va sun'iy intellekt o'rtasidagi axloqiy muvozanat. 49
 Ziyoda Nabiyevna Abdullayeva – dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

**Zamonaviy ta'limda bo'lajak pedagoglarning kasbiy nutq
 kompetensiyasini rivojlantirish muammolari. 56**
 Maxfuza Sadikovna Usmanova – dotsent, Jizzax davlat pedagogika universiteti

**Oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy mustaqilligi sharoitida
 ta'lim sifati menejmentini transformatsiyalash mexanizmlari. 62**
 Akmal Sirliyevich Ko'bayev – p.f.f.d. (PhD), dotsent, Jizzax davlat pedagogika universiteti

Maktab o'qituvchisining kasbiy kompetentligi rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar. 67
 Nuriddin Yahyoqulovich Qurbonov – p.f.f.d. (PhD), dotsent,
 Jizzax viloyati pedagogik mahorat markazi

**Raqamli ta'lim texnologiyalari asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining
 kreativ kompetensiyalarini rivojlantirish (texnologiya fani misolida) 73**
 Dilnoza Abdug'afurovna Kulboyeva – PhD, dotsent, Jizzax davlat pedagogika universiteti

Kredit-modul ta'lim tizimida tabiiy fanlarni o'qitish masalalari	77
Xurshida Olimjonovna Pardayeva – p.f.f.d. (PhD), dotsent v.b., Jizzax davlat pedagogika universiteti	
Maktabgacha ta'lim yo'nalishidagi talabalarning pedagogik qobiliyatlarini rivojlantirish: integrativ va zamonaviy yondashuvlar	82
Gulnoza Ilhom qizi Xasanova – PhD, dotsent v.b., Jizzax davlat pedagogika universiteti	
Bo'lajak o'qituvchilarda metametodik kompetensiyaning rivojlanganlik darajalarini baholash	88
Orif Abduxalikovich G'aniyev – p.f.f.d. (PhD), Jizzax davlat pedagogika universiteti	
Sun'iy intellekt asosida baholashning metodologik tamoyillari	93
Sherzod Mamasharipovich Pardayev – katta o'qituvchi, Jizzax davlat pedagogika universiteti	

AMALIY FANLAR

Qadriyatlar, salomatlik va inson jismoniy faolligi masalalari	101
Furkat Kuldashovich Axmedov – professor, Jizzax davlat pedagogika universiteti	
Zamonaviy arxitektura ta'limida mustaqil grafik ishlarning mazmuni va didaktik imkoniyatlari	108
Nurmon Ochilovich Berdiyev – dotsent, Toshkent arxitektura qurilish universiteti	
Musiqiy tovush yozish dasturlarining ahamiyati	115
Xasanxon Sulaymonovich Omonov – dotsent, Jizzax davlat pedagogika universiteti Yulduz Ismoil qizi O'ralova – magistrant, Jizzax davlat pedagogika universiteti	
Maqom san'atining yoshlar ma'naviy tarbiyasidagi o'rni	121
Navbahor Xamraqulovna Xasanova – dotsent, Jizzax davlat pedagogika universiteti Muxlisa Xolbek qizi Abdullayeva – magistrant, Jizzax davlat pedagogika universiteti	
Sport taraqqiyotida texnika va texnologiyalarning tarixiy ahamiyati	126
Shokir Muzaffarovich Norqulov – dotsent, Jizzax davlat pedagogika universiteti	
Barkamol avlod tarbiyasida etnosportning o'rni va ahamiyati	131
Navro'zbek O'roqboy o'g'li Ochilov – katta inspektor, dotsent, Jizzax viloyati Ichki ishlar boshqarmasi	
Chizmachilik fanlarini raqamlashtirishda virtual va interaktiv ta'lim texnologiyalarining ahamiyati .	135
Dilfuza Islomovna Mamurova – p.f.f.d. (PhD), Buxoro davlat pedagogika instituti Sevara Shokirova – magistrant, Buxoro davlat pedagogika instituti	

IJTIMOIIY FANLAR

Модель «от студента к автору» в подготовке будущих учителей истории	143
Фания Авзаловна Ахмедшина – д.и.н., профессор, Джизакский государственный педагогический университет	
XX asr g'arb huquq falsafasida axloq va huquq munosabati	153
Jobirjon Boymurod o'g'li Saitmurodov – f.f.b.f.d. (PhD), dotsent, Renessans universiteti	
O'zbekistonda ibtidoiy davr qoyatosh suratlarining diniy-semantik ahamiyati xususida	161
Javohir Olimjon o'g'li Saidov – t.f.f.d. (PhD), dotsent v.b., Jizzax davlat pedagogika universiteti	

Madaniy identifikatsiya va ma'naviy merosni saqlash.....	167
Gulchexraxon Salaydinovna Raxmonova – p.f.b.f.d. (PhD), dotsent v.b., Chirchiq davlat pedagogika universiteti	
Ustrushonaning antik va ilk o'rta asrlar davridagi ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti haqida	172
Maftuna Sanaqul qizi Lapasova – t.f.b.f.d. (PhD), Jizzax davlat pedagogika universiteti	
Insoniyat tarixidagi dinlar va ularning shakllanishi haqidagi ilmiy qarashlar.....	177
Sardor Raimov – direktor, Jizzax shahridagi Everest-Jizzax o'quv markazi	
O'zbekistonda oiladagi zo'ravonlik holatlarining oldini olishga doir ijtimoiy chora-tadbirlar.	183
Diyora Isaxonova – o'qituvchi, Jizzax shahridagi "Mentor education" nodavlat ta'lim muassasasi	
Buyuk ipak yo'li rivojida otning transport sifatidagi o'rni	186
Asliddin Kumakovich Tashbayev – assistent, O'zbekiston milliy universitetining Jizzax filiali	

FILOLOGIYA FANLARI

Ingliz va o'zbek tillarida insonning salbiy xususiyatlarini ifodalovchi emotsional-baho konseptli frazeo-semantik modellar.....	194
Anora Javliyevna Jabbarova – f.f.b.f.d., professor, Jizzax davlat pedagogika universiteti	
O'zbek tilida muchal bilan bog'liq leksik birliklarning tarixiy va lingvomadaniy xususiyatlari.	200
Abduvali Sulaymonovich Musayev – f.f.d., professor v.b., Jizzax davlat pedagogika universiteti	
Ruhiy-jismoniy nuqson bilan bog'liq frazeologik evfemizmlar	204
Dildora Oktamovna Baxriddinova – f.f.b.f.d. (PhD), dotsent, Jizzax davlat pedagogika universiteti	
Способы репрезентации языковой личности в стихотворении М.И.Цветаевой «Вчера ещё в глаза глядел».....	211
Аваз Латипович Кенжаев – доцент, Джизакский государственный педагогический университет	
Методология совершенствования учебной деятельности, направленной на повышение удовлетворенности студентов.	218
Николай Алексеевич Елисеев – доцент, Казанского (Приволжского) федерального университета в.г. Джизак	
Methodology for enhancing English language proficiency competence of pedagogical higher education students.....	222
Adham Barat o'g'li Rahimov – PhD, Associate professor, Jizzakh State Pedagogical University	
Synergetic model of language	226
Khayriniso Bakhtiyarovna Ganiyeva – PhD, Associate professor, Jizzakh State Pedagogical University Rukhshona Farkhod kizi Norbutayeva – Student, Jizzakh State Pedagogical University	
Terminlarning genetik-etimologik tadqiqi (falsafiy terminlar misolida).....	230
Hulkar Berdibekova – f.f.f.d. (PhD), Jizzax davlat pedagogika universiteti	

Morfemalarning strukturaviy-iyerarxik xususiyatlari	235
Iroda Anarbayevna Xaydarova – f.f.b.f.d. (PhD), ISFT instituti Samarqand filiali	
Sag‘inbay Ibragimov va Usmon Azim ijodida mualliflik punktuatsiyasining badiiy vazifasi	240
Atag‘ulla Baxitjan uli Satbayev – f.f.b.f.d. (PhD), Navoiy davlat universiteti	
Alisher Navoiy lirikasida Layli va Majnun timsollari ifodasi	245
Xolyigit Xolmurodov – PhD, katta o‘qituvchi, Jizzax davlat pedagogika universiteti	
Umida Isoqova – magistrant, Jizzax davlat pedagogika universiteti	
Кафч в хозяйственной документации раннесредневекового согда: сравнительный анализ документов	250
Башпорат Исматовна Мамарахимова – Старший референт-редактор Отдела лингвистической экспертизы, перевода и редактирования Аппарата Законодательной палаты Олий Мажлиса Республики Узбекистан	
Ingiliz va o‘zbek tillarida o‘lchov birliklarini tarjima qilishning lingvistik va madaniy xususiyatlari ..	257
Sherzod Xalikulovich Djabbarov – PhD, dotsent, Jizzax davlat pedagogika universiteti	

TABIY VA ANIQ FANLAR

Biologiya fanini o‘qitishda evristik topshiriqlar vositasida o‘quvchilarning kognitiv va kreativ faolligini rivojlantirish	265
G‘ayrat O‘roqboyevich Qodirov – p.f.d. (DSc), Jizzax davlat pedagogika universiteti	
Oliy ta‘lim tizimida sun‘iy intellekt texnologiyalarini integratsiya qilishning ustuvor yo‘nalishlari va pedagogik-transformatsion xususiyatlari	273
Rabbim Mixliyevich Yusupov – t.f.n., dotsent, Jizzax davlat pedagogika universiteti	
Matematika o‘qitish jarayonida talabalar bilimni individual yondashuv asosida baholashda sun‘iy intellekt imkoniyatlaridan foydalanish	280
Abduvali Shamshiyev – dotsent, Jizzax davlat pedagogika universiteti	
Mahliyo G‘aniyeva – katta o‘qituvchi, erkin tadqiqotchi, Sharof Rashidov tuman ixtisoslashtirilgan maktabi	
Vertikal kompozit shpindelli paxta terish apparatining ishlash prinsipi va afzalliklari	285
Sa‘dulla Ubaydullayev – t.f.n., dotsent, Jizzax davlat pedagogika universiteti	
Talabalarning mediakompetentligini shakllantirishda web-loyihalashning didaktik imkoniyatlari ..	291
Akbar Oynabekovich Otabekov – katta o‘qituvchi, Jizzax davlat pedagogika universiteti	
Raqamli ta‘lim muhitida bo‘lajak informatika o‘qituvchilarining kompyuter-texnologik tayyorgarligini rivojlantirish mezonlari va ko‘rsatkichlari	300
Ulug‘bek Suyunbayevich Xonimkulov – o‘qituvchi, Jizzax davlat pedagogika universiteti	

YOSH TADQIQOTCHILAR

Aksiologik yondashuv asosida talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlash metodikasini takomillashtirish	310
Muslima Baxtiyorovna Isoqova – direktor o‘rinbosari, Jizzax shahar 24-sonli umumiy o‘rta ta‘lim maktabi	

A genre-based methodology for developing argumentative writing skills in future English teachers ...	315
Iroda Jumanovna Mamarasulova – teacher, Jizzakh State Pedagogical University	
Ingliz va o'zbek tillarida perifrazalarning semantik va struktural tipologiyasi	318
Shaxnoza Primkulovna Allayorova – o'qituvchi, Jizzax davlat pedagogika universiteti	
Методология совершенствования учебной деятельности, направленной на повышение удовлетворенности студентов изучением языка	324
Хулкар Толибовна Алимкулова – преподаватель, Казанского (Приволжского) федерального университета в г. Джизак	
O'zbek tili ta'limi jarayonida umumta'lim maktablari o'quvchilarida notiqlik madaniyatini rivojlantirishning ilmiy-pedagogik ahamiyati	328
Dilfuza Allayorova – o'qituvchi, Jizzax davlat pedagogika universiteti	
Deviant xulqli maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy va axloqiy tarbiyalash	334
Muattar Xatamovna Jabborova – o'qituvchi, Jizzax shahar 1-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabi	
Lingvokulturologiyaning shakllanishi va ilmiy-nazariy asoslari	337
Gulandom Sodiq qizi Hamraqulova – doktorant, Samarqand davlat chet tillar instituti	
Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining ilmiy yozuv kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari	342
Lola G'ayrat qizi Baxtiyarova – mustaqil tadqiqotchi, Oriental universiteti	
"Boburnoma" asarida didaktik qarashlar va hayotiy tajribaning badiiy ifodasi	349
Navbahor Orol qizi Eshmurodova – Yoshlar bilan ishlash ma'naviyat va ma'rifat bo'limi uslubchisi, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti	
Ixtisoslashtirilgan va ijod maktablari direktorlarining kreativ salohiyatini rivojlantirishning tashkiliy-kontentli mexanizmi	354
Zarina Itolmas qizi G'aniyeva – mustaqil izlanuvchi, Ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari agentligi	
Matematika kursini o'qitishda mobil ilovalar va interaktiv platformalardan (Quizizz, Kahoot) foydalanish strategiyalari	361
Nargiza Nuriddinovna To'ychiyeva – mustaqil tadqiqotchi, Jizzax davlat pedagogika universiteti	
Bog'langan qo'shma gaplarni o'qitish usullari va namunaviy dars ishlanmasi	367
Zuxra Barat qizi Salkinova – musahhih, Jizzax davlat pedagogika universiteti	
Ijtimoiy tarmoqlarning siyosiy mafkuralarni shakllantirishdagi o'rni va xavfsizlikka ta'siri	374
Asrorbek Abdumutolib o'g'li Abdukamolov – Xalqaro hamkorlik bo'limi uslubchisi, Jizzax politexnika instituti	

YOSH TADQIQOTCHILAR

IJTIMOIV TARMOQLARNING SIYOSIV MAFKURALARNI SHAKLLANTIRISHDAGI O'RNI VA XAVFSIZLIKKA TA'SIRI

Asrorbek Abdumutolib o'g'li Abdukamolov – Xalqaro hamkorlik bo'limi uslubchisi, Jizzax politexnika instituti

Annotatsiya. Maqolada ijtimoiy tarmoqlarning zamonaviy siyosiy kommunikatsiyadagi o'rni, ularning siyosiy mafkuralar shakllanishiga qanday ta'sir ko'rsatishi hamda milliy xavfsizlik uchun qanday imkoniyat va tahdidlar tug'dirishi tahlil qilinadi. Tadqiqot ikkilamchi manbalarni tizimli o'rganish, qiyosiy-tarixiy usul va keys-stadi (Arab bahori, 2010–2011) asosida amalga oshirildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, ijtimoiy tarmoqlar mafkuraviy jarayonlarda bir paytning o'zida ham katalizator, ham filtr vazifasini bajaradi; bu ikki qirralilik siyosiy ishtirokni kengaytirish bilan birga dezinformatsiya, qutblanish va tashqi ta'sir xavfini ham oshiradi. Maqolaning oxirida axborot xavfsizligini mustahkamlashga doir takliflar bayon etilgan.

Аннотация. В статье анализируются роль социальных сетей в современной политической коммуникации, механизмы их влияния на формирование политических идеологий, а также возможности и угрозы, которые они создают для национальной безопасности. Исследование основано на системном анализе вторичных источников, сравнительно-историческом методе и кейс-стади (Арабская весна, 2010–2011 гг.). Результаты показывают, что социальные сети одновременно выступают катализатором и фильтром идеологических процессов: расширяя политическое участие, они усиливают риски дезинформации, поляризации и внешнего влияния. В заключение предлагаются меры по укреплению информационной безопасности.

Abstract. This article analyzes the role of social networks in contemporary political communication, the mechanisms through which they shape political ideologies, and the opportunities and threats they create for national security. The study relies on a systematic analysis of secondary sources, the comparative-historical method, and a case study of the Arab Spring (2010–2011). The findings show that social networks act simultaneously as a catalyst and a filter in ideological processes: while expanding political participation, they heighten the risks of disinformation, polarization, and external influence. The article concludes with proposals for strengthening information security.

Kalit so'zlar: ijtimoiy tarmoqlar, siyosiy mafkura, milliy xavfsizlik, dezinformatsiya, aks-sado kameralari, siyosiy kommunikatsiya, raqamli makon, Arab bahori.

Ключевые слова: социальные сети, политическая идеология, национальная безопасность, дезинформация, эхо-камеры, политическая коммуникация, цифровое пространство, Арабская весна.

Keywords: social networks, political ideology, national security, disinformation, echo chambers, political communication, digital space, Arab Spring.

So'nggi o'n yil ichida ijtimoiy tarmoqlar oddiy aloqa vositasi bo'lib qolmay, ular siyosiy narrativlar yaratiladigan, mafkuraviy raqobat shu yerda kechadigan va xabarlar kuchaytirilgan holda keng jamoatchilik ongiga yetkaziladigan markaziy maydonga aylandi. Fuqarolar raqamli platformalardan faqat muloqot uchun emas, siyosiy axborotning asosiy manbai sifatida va o'z siyosiy identitetini shakllantirish uchun ham foydalanmoqda. Tadqiqotchilarning fikricha,

raqamli tarmoqlar qisqa vaqt ichida katta ommani safarbar qila oladi, yangi virtual jamoalarning paydo bo'lishiga zamin yaratadi va an'anaviy siyosiy ishtirok shakllarini tubdan o'zgartirishi mumkin^{1,2}. Shu sababli bu masalalar siyosiy elita va ilmiy jamoatchilikning diqqat markazida turibdi.

Raqamli maydon kengaygani sari ideologik munozara, siyosiy safarbarlik va jamoatchilik fikrini shakllantirish bir joyda, bir vaqtda

1 Castells, M. (2007). Communication, Power and Counter-power in the Network Society. International Journal of Communication, 1, 238–266

2 Bennett, W. L., & Segerberg, A. (2012). The Logic of Connective Action. Information, Communication & Society, 15(5), 739–768.

kechadigan yangi virtual muhitlar vujudga kelmoqda. Bunday platformalar selektiv axborot iste'molini (selective exposure) kuchaytiradi va siyosiy qutblanishni (polarization) chuqurlashtiradi; natijada «aks-sado kameralari» (echo chambers) hamda «filtr pufakchalari» (filter bubbles) paydo bo'lishi uchun sharoit yaratilad^{3,4}. Hukumatlar, partiyalar, ijtimoiy harakatlar va xorijiy subyektlar kabi siyosiy aktorlar bu jarayonlardan strategik maqsadlarda foydalanib, o'z xabarlarini tarqatadi, jamiyat kayfiyatini yo'naltiradi va ommaviy qarashlarga ta'sir o'tkazishga urinadi. Tadqiqotlarga ko'ra, bunday o'zaro ta'sir noto'g'ri ma'lumotlar, muvofiqlashtirilgan dezinformatsiya kampaniyalari va algoritmik kuchaytirish orqali keng ko'lamli siyosiy manipulyatsiyaga aylanishi mumkin⁵.

Ijtimoiy tarmoqlarning siyosiy kommunikatsiyada yetakchi o'rin egallashi milliy xavfsizlik muammolari bilan bevosita bog'liq. Raqamli tarmoqlar axborot urushining muhim quroliga aylanib, davlat va nodavlat subyektlarga ta'sir o'tkazish operatsiyalarini o'tkazish, jamiyatda nizo va ixtilofni kuchaytirish, ijtimoiy jihatdan zaif qatlamlarni nishonga olib yollash hamda ekstremistik radikallashtirishni keltirib chiqarish imkonini bermoqda⁶. Bu hodisalarni «axborot buzilishi» (information disorder) tushunchasi doirasida noto'g'ri ma'lumot, dezinformatsiya va zarar yetkazishga qaratilgan ma'lumot ko'rinishida tasniflash mumkin⁷.

Mavzuning dolzarbligi shu bilan belgilanadiki, siyosiy kommunikatsiya, jamoatchilik fikri va raqamli manipulyatsiya o'rtasidagi murakkab

bog'liqlik onlayn platformalar ideologik maydonni qanday shakllantirishini hamda milliy xavfsizlik muhitida qanday zaifliklar paydo bo'lishini chuqurroq anglashni talab etadi. Tadqiqotning maqsadi - ijtimoiy tarmoqlarning siyosiy mafkuralarni shakllantirishdagi o'rni va mexanizmlarini aniqlash hamda ularning milliy xavfsizlikka ta'sirini baholash. Shu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: birinchidan, mavzu bo'yicha mavjud ilmiy yondashuvlarni tizimlashtirish; ikkinchidan, ijtimoiy tarmoqlarning mafkuraviy ta'sir mexanizmlarini (algoritmik saralash, selektiv iste'mol, emotsional kontent) ochib berish; uchinchidan, Arab bahori misolida bu mexanizmlar amalda qanday namoyon bo'lganini tahlil qilish; to'rtinchidan, milliy xavfsizlikni mustahkamlashga doir takliflar ishlab chiqish.

Tadqiqot obyekti - zamonaviy siyosiy kommunikatsiya jarayonlari, predmeti esa ijtimoiy tarmoqlarning siyosiy mafkuralar shakllanishiga va milliy xavfsizlikka ta'siri. Ishchi faraz: ijtimoiy tarmoqlar mafkuraviy jarayonlarda ham katalizator, ham filtr vazifasini bajaradi va aynan shu ikki qirralilik ularni milliy xavfsizlikning muhim omiliga aylantiradi.

Mavzuga oid xorijiy adabiyotlarni shartli ravishda to'rt yo'nalishga ajratish mumkin.

Birinci yo'nalish tarmoq orqali safarbarlik va ijtimoiy harakatlar tahliliga bag'ishlangan. Z.Tufekchi va K.Uilson Tahrir maydonidagi norozilik qatnashchilari so'rovi asosida ijtimoiy media, ayniqsa Facebook, hukumat oson nazorat qila olmaydigan yangi axborot manbalariga aylanganini va norozilikda qatnashish qaroriga

3 Del Vicario, M., Bessi, A., Zollo, F., Petroni, F., Scala, A., Caldarelli, G., Stanley, H. E., & Quattrociocchi, W. (2016).

The spreading of misinformation online. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 113(3), 554–559.

4 Pariser, E. (2011). *The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You*. Penguin Press.

5 Bradshaw, S., & Howard, P. N. (2018). The Global Organization of Social Media Disinformation Campaigns. *Journal of International Affairs*, 71(1.5), 23–32.

6 Prier, J. (2017). Commanding the Trend: Social Media as Information Warfare. *Strategic Studies Quarterly*, 11(4), 50–85.

7 Wardle, C., & Derakhshan, H. (2017). *Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making*. Council of Europe.

ta'sir qilganini ko'rsatdi⁸. M.Kastels tarmoqlar orqali shakllanadigan "ommaviy o'z-o'zini kommunikatsiyasi" (mass self-communication) tushunchasini ilgari surib, ijtimoiy harakatlarning gorizontali tabiatini ochib beradi⁹. U.Bennet va A.Segerberg esa an'anaviy "jamoaviy harakat" yoniga shaxsiylashtirilgan g'oyalarning tarmoq orqali tarqalishiga asoslangan "bog'lovchi harakat" (connective action) mantig'ini qo'yib, uni nazariy jihatdan asosladi.

Ikkinchi yo'nalish aks-sado kameralari va siyosiy qutblanish muammosini o'rganadi. M.Del Vikario va hamkasblari Facebookda selektiv iste'mol gomogen klasterlar – "aks-sado kameralari"ning shakllanishiga olib kelishini ko'rsatdi. E.Pariser "filtr pufakchas" tushunchasi orqali shaxsiylashtirilgan algoritmlar foydalanuvchini o'zi bilan kelishmaydigan axborotdan ajratib qo'yishi xavfini asoslaydi. Empirik tadqiqotlar esa manzarani ancha murakkablashtiradi. Bakshi va hamkasblari Facebookda ideologik jihatdan turlicha kontentga duch kelish darajasini algoritmdan ko'ra ko'proq foydalanuvchining shaxsiy tanlovi belgilashini aniqladi; Chinelli va hamkasblari aks-sado effekti platformalarga qarab farq qilishini ko'rsatdi¹⁰; Garimella va hamkasblari siyosiy munozarada turli qarashlar o'rtasida ko'priq vazifasini bajaradigan foydalanuvchilarning o'rni hamda

buning ijtimoiy "narxi"ni tahlil qildi¹¹; Beyl va hamkasblari esa qarama-qarshi qarashlar bilan to'qnashuv qutblanishni har doim ham kamaytirmasligini eksperiment orqali ko'rsatdi¹².

Uchinchi yo'nalish dezinformatsiya va axborot urushiga bag'ishlangan. K.Uordl va H.Derakshan "axborot buzilishi"ning turlarini farqlab, tadqiqot va siyosat uchun kontseptual asos yaratdi. H.Olkott va M.Gentskov 2016-yilgi AQSh saylovi misolida soxta yangiliklarning tarqalish ko'lamini baholadi¹³; S.Vosugi va hamkasblari Twitterda yolg'on axborot haqiqiy axborotga qaraganda kengroq va tezroq tarqalishini aniqladi¹⁴. S.Stiglits va L.Dang-Xuan hissiy jihatdan kuchli xabarlar ko'proq va tezroq ulashilishini ko'rsatdi¹⁵. Dj. Prier ijtimoiy tarmoqlarni axborot urushining strategik quroli sifatida tahlil qildi, S.Bredshou va F.Xovard esa hukumatlar va siyosiy partiyalar ijtimoiy tarmoqlardan jamoatchilik fikrini shakllantirishda qanday foydalanayotganini tahlil qildi. S.Gunitskiy avtoritar rejimlar bu vositalardan muxolifatni susaytirish, jamoatchilik muhokamasini yo'naltirish va jamiyat kayfiyati haqida ma'lumot to'plash uchun ham foydalanishini ko'rsatdi¹⁶.

To'rtinchi yo'nalish Arab bahori misolida ijtimoiy tarmoqlarning siyosiy rolini baholaydi. P.Xovard va hamkasblari ijtimoiy media siyosiy munozaralarni shakllantirishda muhim o'rin

8 Tufekci, Z., & Wilson, C. (2012). Social Media and the Decision to Participate in Political Protest: Observations From Tahrir Square. *Journal of Communication*, 62(2), 363–379.

9 Bakshy, E., Messing, S., & Adamic, L. A. (2015). Exposure to Ideologically Diverse News and Opinion on Facebook. *Science*, 348(6239), 1130–1132.

10 Cinelli, M., Morales, G. D. F., Galeazzi, A., Quattrocchi, W., & Starnini, M. (2021). The Echo Chamber Effect on Social Media. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 118(9), e2023301118.

11 Garimella, K., Morales, G. D. F., Gionis, A., & Mathioudakis, M. (2018). Political Discourse on Social Media: Echo Chambers, Gatekeepers, and the Price of Bipartisanship. *Proceedings of the 2018 World Wide Web Conference (WWW '18)*, 913–922.

12 Bail, C. A., Argyle, L. P., Brown, T. W., et al. (2018). Exposure to Opposing Views on Social Media Can Increase Political Polarization. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 115(37), 9216–9221.

13 Allcott, H., & Gentzkow, M. (2017). Social Media and Fake News in the 2016 Election. *Journal of Economic Perspectives*, 31(2), 211–236.

14 Vosoughi, S., Roy, D., & Aral, S. (2018). The Spread of True and False News Online. *Science*, 359(6380), 1146–1151.

15 Stieglitz, S., & Dang-Xuan, L. (2013). Emotions and Information Diffusion in Social Media-Sentiment of Microblogs and Sharing Behavior. *Journal of Management Information Systems*, 29(4), 217–248.

16 Gunitskiy, S. (2015). Corrupting the Cyber-Commons: Social Media as a Tool of Autocratic Stability. *Perspectives on Politics*, 13(1), 42–54.

tutganini dalillar bilan ko'rsatishga urindi¹⁷. M.Lim Misrdagi muxolif harakatlar bilan ijtimoiy media o'rtasidagi aloqani 2004–2011-yillar kesimida tahlil qildi¹⁸. Dj. Lotan va hamkasblari Tunis va Misr inqiloblari davrida Twitterda yangiliklar qanday tarqalganini tahlil qilib, bu tarmoq axborotni dunyo bo'ylab tezkor yetkazishda muhim rol o'ynashini ko'rsatdi¹⁹. M.Linch avtoritar davlatlarga qarshi onlayn kurashning imkoniyatlari va cheklovlarini ko'rsatib berdi²⁰. G.Volfsfeld va hamkasblari esa ijtimoiy media ta'siri offlayn siyosiy sharoitga bog'liqligini ("avval siyosat") ta'kidladi²¹. A.Brans va Dj.Berjess xeshteglar orqali shakllanadigan vaqtinchalik "jamoatchilik"larni tahlil qildi²².

Xullas, adabiyotlarda ijtimoiy tarmoqlarning safarbarlik salohiyati, qutblanish, dezinformatsiya va axborot urushi masalalari alohida-alohida chuqur o'rganilgan. Biroq siyosiy mafkuralarning shakllanish mexanizmlarini va ularning milliy xavfsizlikka ta'sirini yaxlit tizim sifatida, ikki qirrali jarayon deb qarab tahlil qiladigan ishlar, ayniqsa o'zbek tilida, yetarli emas. Ushbu maqola shu bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan.

Tadqiqot sifat yondashuviga asoslangan; ikkilamchi manbalar – monografiyalar, xalqaro ilmiy jurnallardagi maqolalar va tahliliy hisobotlar tahlil obyekti sifatida olindi. Manbalar mavzuga aloqadorligi, nashr etilgan joyning ilmiy obro'si va e'lon qilingan vaqti (asosan 2011–2021-yillar) mezonlari bo'yicha tanlab olindi.

Tadqiqotda quyidagi usullardan foydalanildi: tizimli yondashuv – ijtimoiy tarmoqlarni siyosiy kommunikatsiya, mafkura va xavfsizlik o'zaro bog'langan yaxlit tizim sifatida o'rganish; tahlil va sintez – mavjud nazariy qarashlarni tasniflash va umumlashtirish; kontent-tahlil – ilmiy manbalardagi asosiy tushunchalar, dalillar va xulosalarni tizimli ravishda ajratib olish; keys-stadi – Arab bahori (2010–2011), xususan Misr voqealarini alohida holat sifatida chuqur o'rganish; qiyosiy-tarixiy usul – ijtimoiy tarmoqlarning imkoniyatlari va tahdidlarini o'zaro solishtirish; induktiv va deduktiv xulosa chiqarish – xususiy holatlardan umumiy qonuniyatlarga va, aksincha, umumiy qoidalardan xususiy holatlarga o'tish.

Tadqiqotning cheklovlari ikkita. Birinchidan, u birlamchi empirik ma'lumotlarga (so'rovnoma, intervyu, platformalardan yig'ilgan ma'lumotlar) emas, ikkilamchi manbalarga tayanadi. Ikkinchidan, keys-stadi bitta hodisaga qaratilgani uchun xulosalarni boshqa siyosiy sharoitlarga bevosita ko'chirishda ehtiyot bo'lish kerak. Bu cheklovlar kelgusida milliy kontekstda amaliy tadqiqotlar o'tkazish zarurligini ko'rsatadi.

Tahlil natijalari ijtimoiy tarmoqlar siyosiy mafkura shakllanishida bir vaqtning o'zida ham katalizator, ham filtrlovchi omil bo'lishini ko'rsatmoqda. Katalizatorlik shundaki, foydalanuvchilar yaratgan kontent an'anaviy ommaviy axborot vositalarining darvozabonlik (gatekeeping) tizimidan o'tmay keng auditoriyaga

17 Howard, P. N., Duffy, A., Freelon, D., Hussain, M., Mari, W., & Maziad, M. (2011). Opening Closed Regimes: What Was the Role of Social Media During the Arab Spring? (Project on Information Technology and Political Islam, Data Memo 2011.1). University of Washington. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2595096>

18 Lim, M. (2012). Clicks, Cabs, and Coffee Houses: Social Media and Oppositional Movements in Egypt, 2004–2011. *Journal of Communication*, 62(2), 231–248.

19 Lotan, G., Graeff, E., Ananny, M., Gaffney, D., Pearce, I., & boyd, d. (2011). The Revolutions Were Tweeted: Information Flows during the 2011 Tunisian and Egyptian Revolutions. *International Journal of Communication*, 5, 1375–1405.

20 Lynch, M. (2011). After Egypt: The Limits and Promise of Online Challenges to the Authoritarian Arab State. *Perspectives on Politics*, 9(2), 301–310.

21 Wolfsfeld, G., Segev, E., & Sheaffer, T. (2013). Social Media and the Arab Spring: Politics Comes First. *The International Journal of Press/Politics*, 18(2), 115–137.

22 Bruns, A., & Burgess, J. (2015). Twitter Hashtags from Ad Hoc to Calculated Publics. In N. Rambukkana (Ed.), *Hashtag Publics: The Power and Politics of Discursive Networks* (pp. 13–28). Peter Lang.

yetib boradi va ayrim g'oyalarning tez tarqalishiga sharoit yaratadi. Filtrovchilik esa algoritmik saralash va foydalanuvchining o'z tanlovi tufayli muqobil qarashlarning chetda qolishida namoyon bo'ladi.

Selektiv axborot iste'moli oldingi e'tiqodlarni mustahkamlaydi va g'oyaviy jihatdan bir xil jamoalar "aks-sado kameralari"ning shakllanishini rag'batlantiradi. Bunday jamoalar ichida siyosiy diskurs ko'pincha yanada qutblashadi: o'xshash qarashlarga doimiy duch kelish o'z pozitsiyasining to'g'riligiga ishonchni oshiradi va o'zgacha fikrga nisbatan murosasizlikni kuchaytiradi. Shu bilan birga, bu hodisani mutlaqlashtirish to'g'ri emas. Empirik ma'lumotlarga ko'ra, ideologik jihatdan qarama-qarshi kontentga duch kelish darajasi ko'p hollarda algoritmdan ko'ra foydalanuvchining shaxsiy tanloviga bog'liq, qarama-qarshi qarashlar bilan to'qnashuv esa qutblanishni har doim ham kamaytirmaydi. Demak, mafkuraviy qutblanish faqat texnologik omilning emas, balki texnologiya, inson psixologiyasi va ijtimoiy identitet o'zaro ta'sirining natijasidir.

Siyosiy aktorlar va manfaat guruhlar ijtimoij tarmoqlardan strategik maqsadlarda ham foydalanadi. Muvofiqlashtirilgan kampaniyalar, auditoriyani o'ta aniq nishonlash (micro-targeting) va kuchli hissiy mazmundagi kontent siyosiy munosabatlarga ta'sir o'tkazish hamda qo'llab-quvvatlashni safarbar qilishda keng qo'llanadigan taktikalardir. Masalan, yuqori hissiy ta'sirga ega (ayniqsa qo'rquv yoki g'azab uyg'otadigan) virusli kontent ko'proq foydalanuvchining qiziqishini uyg'otadi va tezroq ulashiladi, bu esa uning mafkuraviy ta'sir doirasini kengaytiradi. Yolg'on axborotning haqiqiy axborotdan kengroq va tezroq tarqalishi bunday jarayonlar xavfini yanada oshiradi. Natijada onlayn platformalar an'anaviy ommaviy axborot vositalari nazorati chegarasidan tashqarida ideologik ta'sirni tez va keng ko'lamda tarqatish imkoniyatini kengaytiradi.

Arab bahori ijtimoiy tarmoqlarning siyosiy mafkuralarni shakllantirish va milliy xavfsizlikka ta'sirini yaqqol ko'rsatdi. Misrda "We Are All Khaled Said" nomli Facebook sahifasi yuz minglab foydalanuvchini birlashtirib, norozilik namoyishlarini muvofiqlashtirgan va avtoritar rejimga qarshi islohotparvar xabarlarini tarqatgan. Twitterda esa Mubarak iste'foga chiqishidan oldingi haftada Misrdagi siyosiy o'zgarishlar haqidagi tvitlar soni kuniga taxminan 2300 tadan 230 000 tagacha oshgan; bu axborot oqimlari an'anaviy ommaviy axborot vositalaridan tashqarida muxolif fikrlarni tezkor tarqatish imkonini bergan.

Vizual kontent ham muhim rol o'ynadi. Howard va hamkasblarining ma'lumotlariga ko'ra, namoyish lavhalari va siyosiy sharhlarni o'z ichiga olgan eng ommabop 23 ta video jami qariyb 5,5 million marta ko'rilgan; bu davlat zulmi haqidagi umumiy fikrni kuchaytirib, namoyishchilar o'rtasida birdamlikni mustahkamlashga xizmat qilgan. #Jan25 (Misr) va #SidiBouزيد (Tunis) kabi xeshteglar umumiy norozilik va siyosiy intilishlarni ramziy ifodalovchi markaziy safarbarlik vositasiga aylandi. Shu tariqa ijtimoiy tarmoqlar fuqarolarga muqobil qarashlar bilan tanishish, demokratiya, inson huquqlari va boshqaruv masalalari bo'yicha ochiq munozaralarda ishtirok etish imkonini berdi.

Ijtimoiy tarmoqlar rolini mutlaqlashtirmaslik ham zarur. Natijani belgilaydigan omil – offlayn siyosiy sharoit: iqtisodiy norozilik, ijtimoiy adolatsizlik hissi va muxolifatning tashkiliy salohiyati. Tarmoq orqali oson safarbar qilingan ommaning keyinchalik barqaror siyosiy tuzilmalarga aylana olmasligi esa bunday harakatlarning mo'rtligidan dalolat beradi.

Ijtimoiy tarmoqlar milliy xavfsizlik tizimi uchun o'ziga xos xavf tug'diradi. Siyosiy jihatdan ta'sirchan axborotning tez tarqalishi dezinformatsiya, xorijiy aralashuv yoki radikallashtirish vositasi sifatida ishlatilishi

mumkin, bu esa davlatning nazorat qilish va samarali qarshi choralar ko'rish qobiliyatini jiddiy sinovdan o'tkazadi. Raqamli yolg'on axborot jamoatchilik fikrini o'zgartirishi, davlat institutlariga ishonchni pasaytirishi va hatto saylov jarayonlariga ta'sir ko'rsatishi mumkinligi ilmiy adabiyotda muhokama qilingan.

Misr misoli bu tahdidning boshqa tomonini ham ko'rsatadi. 2011-yil yanvar oxiridagi norozilik kunlarida hokimiyat avval ijtimoiy tarmoqlarga (dastlab Twitterga, 25-yanvarda) kirishni cheklashga, so'ng internetni deyarli to'liq o'chirishga urindi: 27-yanvar kechasi taxminan yigirma daqiqa ichida mamlakatning 2928 ta IPv4 prefiksida qariyb 2500 tasi global marshrutlash jadvalidan yo'qoldi, soat 23:30 ga kelib esa atigi 176 tasi ko'rinib turardi²³. Bu choralar noroziliklarni to'xtata olmadi: 2011-yil 11-fevralda prezident X.Muborak iste'foga chiqdi. Shu bilan birga, hukumatlar ijtimoiy tarmoqlardan muxolifatni susaytirish, jamoatchilik muhokamasini yo'naltirish va jamiyat kayfiyati haqida arzon ma'lumot yig'ish uchun ham foydalanadi. Xullas, ijtimoiy tarmoqlar fuqarolik faolligini rag'batlantirish vositasi bo'lish bilan birga nazorat va kuzatuv quroli vazifasini ham bajarishi mumkin.

Arab bahorining ta'siri xalqaro miqyosda ham sezildi. Global ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlar orqali tarqalgan ma'lumotlar xalqaro diplomatik munosabatlarni ham harakatga keltirdi: bir qator xorijiy hukumatlar va xalqaro tashkilotlar demokratik islohotlarni qo'llab-quvvatlovchi bayonotlar berdi, nodavlat tashkilotlar esa onlayn kontentdan foydalanib, jamoatchilik e'tiborini kuchaytirdi va gumanitar yordamni muvofiqlashtirdi. Bu jarayonlar mahalliy mafkuraviy harakatlarni xalqaro ta'sir kuchiga aylantirish mumkinligini ko'rsatdi.

Tahlil natijalarini jamlab, ijtimoiy tarmoqlarning ikki qirrali tabiatini quyidagi jadval orqali ko'rsatish mumkin.

1-jadval. Ijtimoiy tarmoqlarning imkoniyatlari va tahdidlari (muallif tahlili asosida)

Imkoniyatlar	Tahdidlar
Siyosiy ishtirok va fuqarolik faolligining kengayishi	Dezinformatsiya va manipulyativ kampaniyalar
Muqobil qarashlar va ochiq munozaralar muhiti	Aks-sado kameralari, qutblanish va murosasizlik
Ommani tez safarbar etish va tashkil qilish	Xorijiy aralashuv va ta'sir o'tkazish operatsiyalari
Mahalliy g'oyalarning xalqaro e'tiborga chiqishi	Radikallashuv va ekstremistik yollash
Davlat va jamiyat o'rtasida teskari aloqa kanali	Davlat institutlariga ishonchning pasayishi; nazorat va kuzatuv xavfi

Tadqiqot natijalari ijtimoiy tarmoqlar zamonaviy siyosiy kommunikatsiya tizimida nafaqat axborot almashish vositasi, balki mafkuraviy konstruksiyalarni shakllantirish, jamoatchilik ongiga ta'sir ko'rsatish va siyosiy jarayonlarga strategik ta'sir o'tkazishning murakkab mexanizmlariga ega raqamli makon sifatida ishlashini tasdiqlaydi. Ishchi faraz o'z tasdig'ini topdi: ijtimoiy tarmoqlar mafkuraviy jarayonlarda ham katalizator, ham filtr vazifasini bajaradi.

Ijtimoiy tarmoqlar ikki qirrali tabiati bilan ajralib turadi. Bir tomondan, ular fuqarolik faolligini kengaytiradi, siyosiy jarayonlarda ishtirokni demokratlashtiradi va jamoatchilikka

23 Dainotti, A., Squarcella, C., Aben, E., Claffy, K. C., Chiesa, M., Russo, M., & Pescapé, A. (2011). Analysis of Country wide Internet Outages Caused by Censorship. In Proceedings of the 2011 ACM SIGCOMM Internet Measurement Conference (IMC '11) (pp. 1–18). ACM. <https://doi.org/10.1145/2068816.2068818>

muqobil fikrlar bilan tanishish imkonini beradi. Ikkinchi tomondan, dezinformatsiya oqimlari, manipulyativ kampaniyalar, radikallashuv jarayonlari va xorijiy aralashuvga ochiq raqamli muhit milliy xavfsizlik uchun jiddiy xavf tug'diradi. Arab bahori misoli shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy tarmoqlar siyosiy safarbarlikni tezlashtirish, ommaviy noroziliklarni muvofiqlashtirish va g'oyaviy birlikni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi; shu bilan birga ularning nazorat ostiga olinishi, bloklanishi yoki siyosiy maqsadlarda suiiste'mol qilinishi davlat barqarorligi va axborot suverenitetiga bevosita ta'sir qiladi.

Olingan natijalar asosida quyidagi takliflar beriladi:

- 1) siyosiy kommunikatsiyani tartibga soluvchi siyosiy-huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish, bunda so'z erkinligi bilan axborot xavfsizligi o'rtasidagi muvozanatni saqlash;
- 2) aholi, ayniqsa yoshlar orasida raqamli va media savodxonlikni oshirishga qaratilgan uzluksiz ta'lim dasturlarini joriy etish;
- 3) dezinformatsiyaga qarshi barqaror institutsional mexanizmlar — faktlarni tekshirish (fact-checking) tizimini hamda rasmiy axborotni tezkor va ochiq yetkazish amaliyotini shakllantirish;
- 4) ijtimoiy tarmoq platformalari bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish va algoritmik shaffoflik masalasini muhokama qilish;
- 5) tahdidlarni erta aniqlash maqsadida ijtimoiy tarmoqlardagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlarni ilmiy asoslangan tarzda monitoring qilish tizimini rivojlantirish va uni inson huquqlariga rioya etish tamoyillari doirasida amalga oshirish;
- 6) O'zbekiston va Markaziy Osiyo kontekstida ijtimoiy tarmoqlarning mafkuraviy ta'sirini o'rganuvchi empirik tadqiqotlarni (so'rovnoma, kontent-tahlil) ko'paytirish.